

Jan Holwerda, De Rondeeltjes van De Zilverberg [Doorwerth], *Schoutambt en Heerlijkheid* 29 (2015) nr. 1, p. 27-32. Aan de PDF toegevoegd: de 1^e en 4^e afbeelding.

DE RONDELTJES VAN DE ZILVERBERG

door Jan Holwerda

Over de auteur

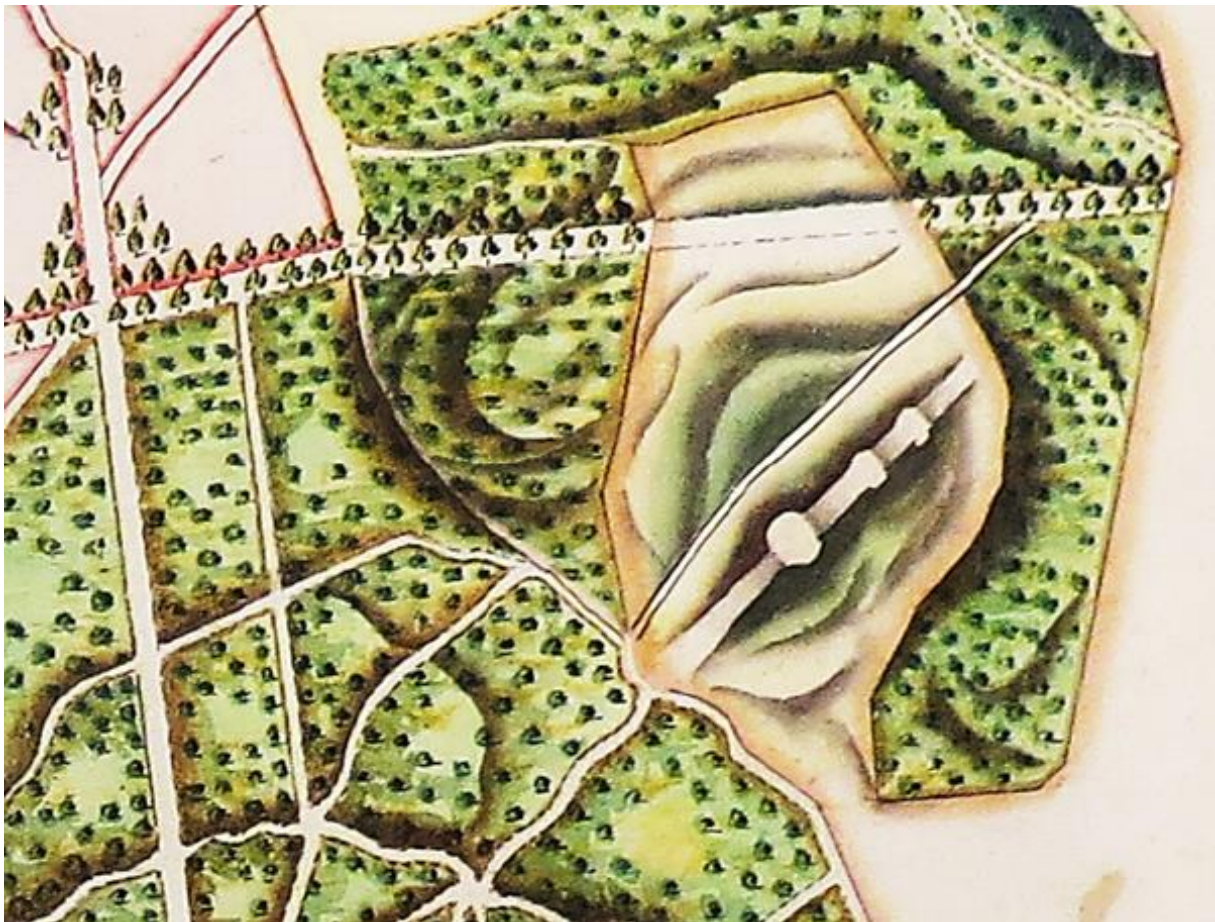
Jan Holwerda (1960) studeerde aan de Hogere Bosbouw en Cultuurtechnische School te Velp (huidige Hogeschool Van Hall Larenstein). Zijn groene opleiding en interesse voor geschiedenis leidde in de loop der jaren tot verdieping in de geschiedenis van de Nederlandse tuin- en landschapsarchitectuur.

Afbeelding: De in het voorjaar van 2012 door Geldersch Landschap en Kasteelen aangekochte manuscriptkaart van de Heerlijkheid Doorwerth, ongedateerd (eind 18de eeuw), ongesigneerd.

Aanleiding

Eind 2013 sprak auteur Jorien Jas van Geldersch Landschap & Kasteelen (GLK) en kwam de door GLK aangekochte manuscriptkaart van de Heerlijkheid Doorwerth ter sprake. Ze vroeg wat de drie 'rondjes' op de kaart konden voorstellen. Vijvers konden het haast niet zijn geweest, maar wat dan wel? Deze 'rondjes' had auteur al op bewuste kaart zien staan en herkend als gelijkend aan die op de kaarten van de Heerlijkheid Doorwerth van de hand van Dirk Klinkenberg uit 1756.

Afbeelding: Uitsnede ongedateerde (eind 18de eeuw), ongesigeneerde manuscriptkaart van de Heerlijkheid Doorwerth aangekocht door Geldersch Landschap en Kasteelen. Midden rechts de rondeeltjes van de Silverberg, daar boven de huidige Utrechtse weg en links de Breede weg / huidige Kasteelweg. (Foto Jan Holwerda)

Ontstaan

Tot 1795 en bijna tweeëneenhalve eeuw lang, werd de Silverberg als onderdeel van de Silverbergse hegge en daarmee als onderdeel van de Oosterbeeksche heggen beheerd door de Gelderse Rekenkamer. Leden van de Rekenkamer brachten bijna jaarlijks een inspectiebezoek en verbalen van deze visitaties brengen het ontstaan en de eerste jaren van de rondeeltjes in beeld.¹

Op 22 september 1730 bezoeken 'den heer reken mr. Van der Lynden² en den auditeur Menthen³' de Oosterbeeksche heggen. Geconstateerd wordt dat het hakhout van de Silverbergse hegge gekapt kan worden en dat 'de eijken bomen op den silveren berg die boven alle sijn dood gegaen moeten worden uitgeroeijt' en er '2 reijen beucken heijsters' geplant moeten worden.⁴

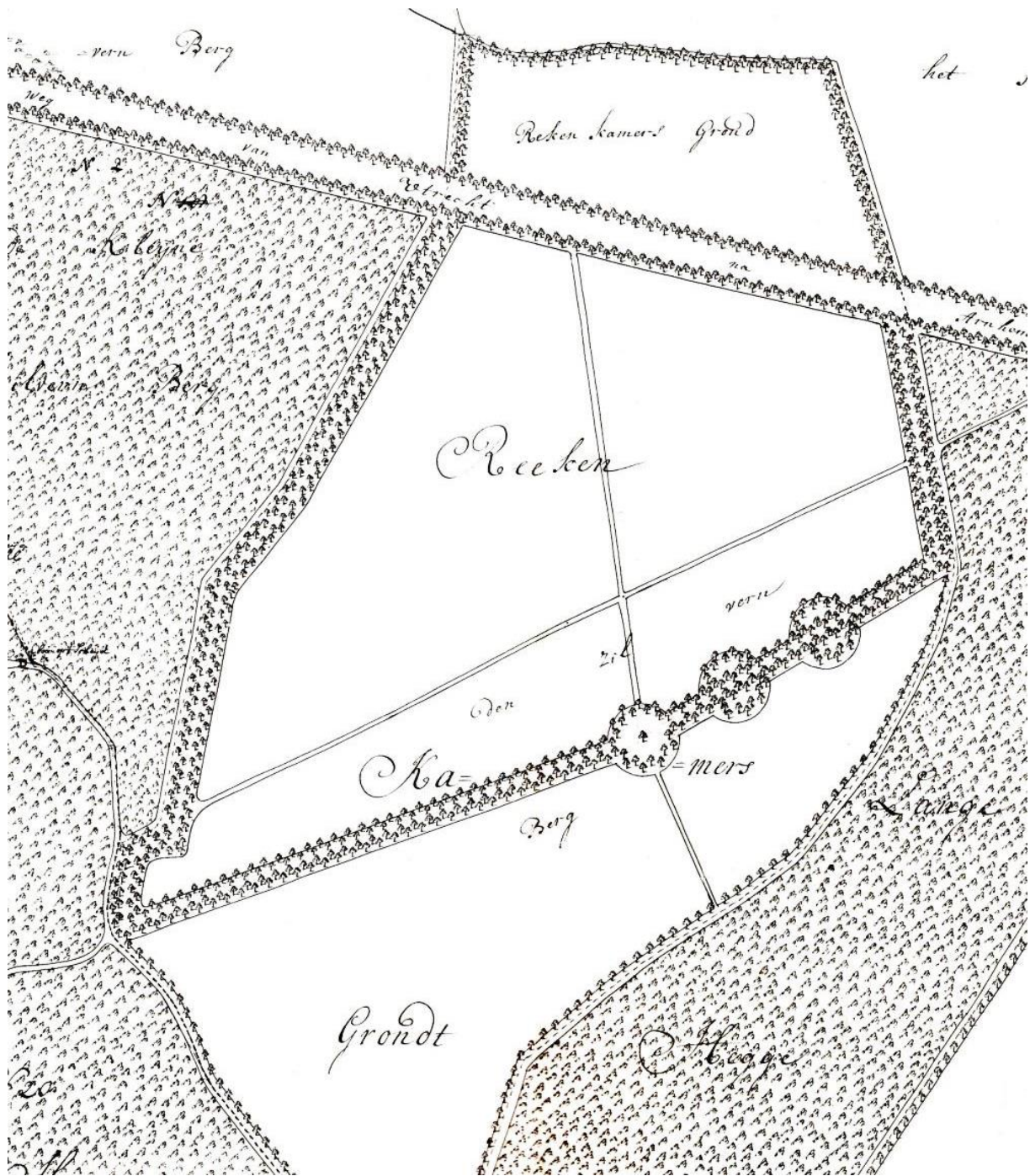
In het verbaal van de visitatie op 15 september 1731 door 'de heer premier Van Goltsteijn⁵ ende de secretaris Pronck⁶' komt het rondeeltje naar voren: '*...gekoomen sijnde op het hoogste van den Silverenbergh hebben wij geoordeelt dat het niet qualick soude staen dat daer een rondeeltje van beucken geplant wierd, waer toe wij den boswachter hebben gelast om sulcx in den herfst te doen.*'⁷ Deze opdracht wordt uitgevoerd want twee jaar later, op 17 juni 1733, constateren 'rekenmeester Van der Lijnden en secretaris Pronck': '*boven op het bergje voor 2 jaer gemaekt geweest, dat nu rontom met een beucke heg omset is, die alle wel wassen en geen in doot gegaen sijn.*'⁸

Weer twee jaar later, op 21 mei 1735 bij de visitatie door de 'heer rekenmeester Torck⁹ en de secretaris Pronck', wordt '*den boswachter geordonneert om midden op het bergje een rechte gladde beucken heyster te setten en in consideratie gegeven off men boven midden op het bergje niet een steene tafel soude komen setten, off van een oude meulenstein, off ijts anders.*' Het verbaal vervolgt met: '*Vervolgens sijn wij van den Silverenbergh aff gewandelt tot beneden aen den berg daer een sours van water is, en vorders in bedencken willen geven off men niet een allee soude kunnen maken van boven van den Silverenberg aff tot beneden aen die sours en aldaer het water wat opruijmen en een vijver maken, en het water op een seeckere peijl daerin te houden.*'¹⁰

De stenen tafel schijnt nooit te zijn geplaatst, wel werd de op- en afweg aangelegd en zijn daarlangs beuken geplant, en eveneens kwam een korte laan in zuidelijke richting naar een vijvertje tot stand. De visitatie van 30 mei 1736 maakt dit duidelijk. '*Den heer rekenmr. Van der Lynden en den auditeur Menthen*' constateren dat '*een op en afweg is geplant*' en '*de source ... hebben bevonden opgeruijmt en een soort van een vijvertie gemaekt te sijn dog bevinden niet dat 't water daer veel aftrek geeft.*'¹¹

Met de boom op het hoogste punt blijft het tobben. De eerste en tweede '*beucken boom*' gaan dood. Voorgesteld wordt '*eerst een lindenboom [te] sette, die eerder sou opwassen en schaduwe geven.*' Toch wordt opnieuw een beuk geplant en als ook die dood gaat volgt alsnog een lindeboom.¹² Het verbaal van de visitatie door '*de heer rekenmeester Torck en den auditeur Pronck*' op 7 juli 1741 vermeldt deze lindeboom en vermeldt ook dat '*binnen het bergje een banck van groene sooden [is] opgeset.*' Daarnaast wordt het vijvertje '*leggende onder aen den Silverenberg ... nu geheel droog gevonden.*'¹³

De twee navolgende visitatieverbalen (1742 en 1743) geven een afsluiting van de ontstaanswijze van de rondeeltjes. '*Den heer premier Van Goltsteyn en den secretaris Pronck*' constateren dat het '*beukeheggetje op het topje van den Silverberg stont seer wel te wassen dog 't lindeboomtje scheen wat te treuren*' en vinden '*omtrent een voet water*' in het vijvertje. Boswachter Jan Wolbrink verzocht of hij de wal waarop de haag staat aan de buitenzijde mag uitbreiden zodat '*hij [bij] het scheeren soudan daar langs te kunnen gaan.*'¹⁴ Een jaar later blijkt '*dat het linde boomtje op het bergje staende nu wel aen het wassen was.*'¹⁵

Afbeelding: uitsnede met de 'Reken Kamers Grondt van den zilvern Berg', kaartblad van Heerlijkheid Doorwerth, Dirk Klinkenberg, 1756. Een laan met aan weerszijden een dubbele rij bomen in driehoeksverband lopende over de Silberberg en door drie rondteeltjes, waarvan een om de Silberberg, met in het hart een boom (H.W.M. van der Wyck, Atlas Gelderse buitenplaatsen. De Veluwe, Alphen a/d Rijn 1988).

Afbeelding: uitsnede Plan figuratif du Bois impérial d'Oosterbeek, G.J. Dibbets, 1812 (NA VTH 1881). Ook op deze kaart is een laan over de Silberberg lopend te vinden. Het rondel op de Silberberg komt duidelijk naar voren, beide anderen worden niet weergegeven of bestaan niet meer (na de kap in 1804).

Afbeelding: uitsnede Topografische kaart, ca. 2000. Binnen het zwarte rechthoekige kader de locatie van de drie voormalige rondeltjes, ten noordoosten van Doorwerth en ten noorden van Italiaanseweg 1 te Doorwerth (watwaswaar.nl).

Einde¹⁶

In 1916 kocht Jan van Rietschoten voor 100.000 gulden het landgoed de Zilverberg, van jonkheer mr. H.G. van Holthe tot Echten. Deze gronden omvatten globaal de vroegere Zilverenbergse hegge. Het landgoed en de omgeving daarvan, bestonden hoofdzakelijk uit grote percelen eikenhakhout, doorsneden door zware beukenlanen. Een jaar later werd het landgoed ondergebracht in de N.V. Maatschappij tot exploitatie van het landgoed "de Berg", mogelijk met het oog op verkaveling ten behoeve van villabouw. In 1919 liet Van Rietschoten een tuinmanswoning bouwen en in 1923-1924 verrees 250 meter ten zuiden van de tuinmanswoning landhuis Huize Eekland (de naam verwijzend naar de eikenhakhoutcultuur). De eigenaar liet het oude rondel van beuken bovenop de Zilverberg rooien. De bomen zouden te oud en te aftands zijn.

Heden

Van zuidwest (Kerklaan) naar noordoost (Italiaanseweg) is achtereenvolgens sprake van een omrasterde overstortvijver (de laan sluit daardoor helaas niet meer aan op de Kerklaan), dan een laandeel met aan weerszijde een dubbele rij beuken in driehoeksverband, vervolgens een omhoog lopend pad door dennenbos, aansluitend op de Zilverberg met een kunstmatig bergje. Helemaal aan de noordoostzijde, bij de aansluiting op de Italiaanse Weg, geeft een 4-dubbele beukenrij de indruk van het ooit aldaar gelegen laandeel. De laan / het pad er tussen ontbreekt, net als bij de rest van het

voormalige verloop tot de Zilverberg. De topografische kaart uit 1995 laat nog een iets slingerend pad zien, vandaag de dag ontbreekt dat geheel. Opvallend is ook het sterk vergraven karakter van dit stuk voormalige laan. Tot slot ontbreekt ook van de rondteeltjes elk spoor, of het zou een enkele oude(re) beuk moeten zijn die nog een indicatie geeft. Overigens was alleen bij de Zilverberg sprake van een rondteeltje en een bergje, de twee andere rondteeltjes lagen niet hoger dan de directe omgeving en hadden ook geen bergje in het centrum.

Van het bergje van de Zilverberg loopt in zuidoostelijke richting een pad naar de Italiaanse Weg. In de noordoosthoek van de aansluiting op die Italiaanse Weg ligt een kleine vijver met een kort vanuit het noordoosten komend waterloopje ; ongetwijfeld de bij de visitaties genoemde sours of source van water.

Al resteert weinig, aan de hand van de oude kaarten en de details uit de visitatieverbalen van twee eeuwen geleden, is ook vandaag de dag in het veld nog van alles herkenbaar en anders wel voorstelbaar.

Noten

¹ Gelders Archief (GA), toegangsnr. 0012 *Gelderse Rekenkamer*, inv.nr. 281 *Verbalen van visitatie van de Oosterbeeksche heggen, 1702-1793*.

² Frans van der Lijnden (-1743), burgemeester van Nijmegen, sinds 1713 rekenmeester van de Gelderse rekenkamer. Gerrit Bos, *Naem-register van alle de heeren leden der regering... Voor den jare 1738*, Amsterdam 1738, p. 35. En GA, toegangsnr. 1707 *Gelderse Landdagsrecessen 1581-1798*, inv.nr. 091 *Bekendmaking van het kwartier van Nijmegen de benoeming van Frans van der Linden, burgemeester van Nijmegen, tot rekenmeester van deze provincie in plaats van Frederik Hendrik van Gent*.

³ Wilhelm Menthen, bekend van ontginningen ten noorden van Arnhem, op de Bakenberg. De buitenplaats Menthenberg is naar hem vernoemd. Bos 1738, p. 35.

⁴ GA, toegangsnr. 0012, inv.nr. 281. De visitatie door 'den heer reken mr. Van der Lynden en den auditeur Menthen' op 22 september 1730.

⁵ Evert Jan Benjamin van Goltstein (1664-1744), heer van Grunsfort en Groot Appel, sinds 1706 rekenmeester van de Gelderse rekenkamer. Bos 1738, p. 35. En A. J. van der Aa, *Biographisch woordenboek der Nederlanden...* Deel 7, Haarlem 1862, p. 275-276.

⁶ Mr. Gerhard Pronck (-1760), sinds 1701 secretaris en sinds 1740 auditeur van de Gelderse rekenkamer. Bos 1738, p. 35. En *Nederlandsche jaerboeken... veertiende deel 1760*, Amsterdam, p. 127.

⁷ GA, toegangsnr. 0012, inv.nr. 281. De visitatie door 'de heer premier Van Goltsteijn ende de secretaris Pronck' op 15 september 1731.

⁸ GA, toegangsnr. 0012, inv.nr. 281. De visitatie door 'rekenmeester Van der Lijnden en secretaris Pronck' op 17 juni 1733.

⁹ Frederik Willem Torck, heer van Heerjansdam (1691-1761), burgemeester van Hattem (broer van Lubbert Adolph Torck, heer van Rosendael (1687-1758)), sinds 1729 rekenmeester van de Gelderse rekenkamer. Bos 1738, p. 35. En A. J. van der Aa, *Biographisch woordenboek der Nederlanden...* Deel 18, Haarlem 1874, p. 192.

¹⁰ GA, toegangsnr. 0012, inv.nr. 281. De visitatie door 'heer rekenmeester Torck en de secretaris Pronck' op 21 mei 1735.

¹¹ GA, toegangsnr. 0012, inv.nr. 281. De visitatie door 'den heer rekenmr. Van der Lynden en den auditeur Menthen' op 30 mei 1736.

¹² GA, toegangsnr. 0012, inv.nr. 281. De visitaties door 'de heer rekenmr. Van der Lynden en den secretaris Pronck' op 26 augustus 1739, die door 'de heer premier van Golsteijn en den secretaris Pronck' op 14 mei 1740 en die door 'de heer rekenmeester Torck en den auditeur Pronck' op 7 juli 1741.

¹³ GA, toegangsnr. 0012, inv.nr. 281. De visitatie door 'de heer rekenmeester Torck en den auditeur Pronck' op 7 juli 1741

¹⁴ GA, toegangsnr. 0012, inv.nr. 281. De visitatie door 'den heer premier Van Golsteyn en den secretaris Pronck' op 13 juli 1742.

¹⁵ GA, toegangsnr. 0012, inv.nr. 281. De visitatie door 'den heer premier Van Golsteyn en den secretaris Pronck' op 12 juli 1743.

¹⁶ Op basis van info uit Willem Tiemens, Huize "Eekland" te Doorwerth van de familie Van Rietschoten, *Schoutambt en Heerlijkheid 17* (2003), nr.1, p. 24-37 en <http://home.kpn.nl/witie/Eekland.htm>.